

УДК 351.746.1

DOI DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.21>

О. С. Лашук

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Національного університету «Чернігівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-6910-5674

П. В. Лілікович

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри формування та розвитку
професійної компетентності персоналу
Пенітенціарної академії України
ORCID ID: 0000-0002-3166-1616

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовано функціональні характеристики та складові національної безпеки як елемента суспільного та національного розвитку. Зміст поняття «національна безпека» визначено крізь призму сучасних концепцій та викликів щодо глобальних загроз. Аналіз наукових досліджень з питань національної безпеки показує, що основна їх частина присвячена формуванню моделі національної безпеки в контексті демократичного переходу та процесів глобалізації. Основна ціль захисту (компонент безпеки) визначається як триада, що складається з компонентів людина-суспільство-держава.

Метою статті є дослідження проблемних аспектів реалізації організаційного механізму державного управління у сфері національної безпеки.

У статті визначено, що сучасний етап формування та реалізації Стратегії національної безпеки України пов'язаний з необхідністю захисту національних інтересів в умовах нових загроз державному суверенітету та територіальній цілісності. У цьому контексті «Стратегія національної безпеки України» (2015 р.) та Закон України «Про національну безпеку України» (2018 р.) мають велике значення як документи довгострокового планування. Вони визначені для визначення основних принципів та актуальних загроз національній безпеці, цілей та механізмів захисту національних інтересів України. Програмний зміст цього документа є основою для планування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони України.

В статті було визначено, що головним завданням державної політики України є подальше зміцнення національної безпеки як ключової складової суспільного розвитку. Наголошується, що модернізація зовнішньополітичної та дипломатичної роботи України покликана зміцнити позиції України в міжнародному середовищі та забезпечити розвиток системи колективної безпеки в рамках євроатлантичної спільноти, Європейського Союзу та НАТО. Зазначалося, що зовнішньополітична стратегія України, що відповідає національним інтересам, має бути одним із домінуючих чинників формування повноцінного громадянського суспільства, здатного створити адекватну систему національної безпеки і оборони та забезпечити її якість.

Ключові слова: безпека, національна безпека, механізм державного управління, організаційний механізм, стратегія, державна політика, зовнішня політика, повномасштабне вторгнення.

Постановка проблеми. Забезпечення національної безпеки має стратегічне значення для України в сучасних умовах. Глибокі геополітичні зміни останнього десятиліття сформували нову епоху та докорінно змінили всю тканину міжнародних відносин, що склалася протягом цивілі-

зації. Принципово змінилися умови існування та розвитку нашої країни, змінилися й загрози, які стоять перед Україною. Відповідно змінюються завдання своєчасного виявлення, попередження та усунення загроз. Забезпечення країни умов для безпечного існування та розвитку в глобальному

масштабі разом із зв'язком і взаємозалежністю з внутрішнім становищем країни, її проблемами та можливостями вирішення становить принципово реальне національне завдання.

Нині, коли міжнародна система перебуває під впливом нетрадиційних викликів та асиметричних загроз, для оптимізації форм і методів внутрішньо- та зовнішньополітичної діяльності органів державної влади необхідна розробка нових засад забезпечення національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проте, незважаючи на значні наукові дослідження у подальшій розробці, питання реалізації організаційного механізму державного управління забезпечення національної безпеки потребує аналізу.

Теоретичною основою вивчення питань державно-правового механізму забезпечення національної безпеки стали публікації провідних науковців: Ю. Г. Барабаша, В. В. Бєлєвцевої, Ю. П. Битяка, В. В. Вішнякова, Г. А. Дробаха, А. А. Каленського, М. П. Кучерявенка, В. Я. Настюк, Г. Д. Рябоконя, Є. Б. Смірнова, М. В. Цюрупа, В. С. Ясинської та інших учених.

Проте недостатньо досліджені питання удосконалення міжнародних стандартів забезпечення національної безпеки, особливо актуальною є проблематика правового регулювання організаційного механізму державного управління.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні проблем та перспектив удосконалення організаційного механізму державного управління у сфері забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Потреба в безпеці є одним із фундаментальних мотиваційних джерел людської діяльності, а соціальна організація – способом забезпечення нормальних умов життя та засобом колективного реагування на природні та соціальні загрози. Співпраця зусиль соціальних суб'єктів у досягненні загального суспільного блага сприяє відповіді на загрози, які неможливо вирішити індивідуально. Водночас у міру посилення «панування» людини над природою поглиблюється диференціація загроз людству, збільшується масштаб загроз і підвищується рівень небезпеки.

У міру ускладнення суспільних відносин розширюється сфера соціальних загроз, а зміни факторів загрози відображають процес суспільного розвитку. Складна діалектична взаємозалежність факторів загрози та стану розвитку соціальної системи об'єктивно призводить до відокрем-

лення, спеціалізації та ускладнення соціальних засобів забезпечення безпеки, які є сутнісними властивостями організованих соціальних систем.

В умовах політико-правової організації система безпеки набуває певних форм, але водночас залишається незмінною по суті. Держава, її інститути та органи є найефективнішим засобом реагування на внутрішні та зовнішні загрози соціального, природного та техногенного характеру. У відповідь на постійні зміни внутрішнього та міжнародного середовища країни та суспільства завжди намагалися створити ефективні засоби захисту від відповідних загроз. Це питання особливо актуальне в умовах зміни світової цивілізації.

Глобальні зміни в сучасному світі породжують нові позитивні явища, посилюють вплив існуючих загроз, змінюють характер і масштаби ризиків. У такій ситуації держава стає суб'єктом безпеки, а засоби реагування держави на загрози різного характеру та тяжкості набувають особливої ролі. У зв'язку з цим у Стратегії національної безпеки України зазначено, що в умовах глобалізації процесів світового розвитку міжнародні політичні та економічні відносини породжують нові загрози та ризики для розвитку окремих людей, суспільств і країн. Країна проводить нову національну політику у сфері національної безпеки для забезпечення процвітаючого національного розвитку [2].

Перехід до якісно нової національної політики потребує відповідних змін правових форм. Саме тому правовий аспект удосконалення державних механізмів забезпечення національної безпеки сьогодні має не лише теоретичне, а й значне прикладне значення в контексті загальної проблеми правового реформування системи державної безпеки України.

Останні наукові дослідження свідчать, що розробка інтегрованих систем (концепцій, доктрин, стратегій) у сфері національної безпеки знаходиться на початковій стадії. Це зумовлено відсутністю теоретико-методологічних засад дослідження, безсистемністю опрацювання та недостатньою координацією в рамках існуючих академічних структур і наукових центрів. Український політолог О. Коломийця стверджує, що «непослідовність у підготовці стратегічних документів призводить до появи окремих і розрізнених правових норм, що стосуються окремих аспектів національної безпеки [4].

Особливі наслідки для процесу наукових досліджень у сфері внутрішньої та міжнарод-

ної безпеки полягають у тому, що вітчизняні соціальні науки залишаються непідготовленими до справжнього інтелектуального та методологічного плюралізму, властивого їм. Справа в тому, що в інтелектуальному середовищі України одночасно домінує тенденція до моністичних структур і встановлення «методологічного консенсусу» зі світовою політологічною спільнотою. Цю амбівалентність у підходах до основних соціальних наукових категорій жодним чином не можна розглядати як вираження «цивілізованого» методологічного плюралізму.

Відповідно до концепції «наукових революцій» Т. Куна, це можна кваліфікувати як прояв «допарадигмального стану» політології. За словами українського дослідника О. Полторакова, останнім часом у вітчизняній політичній науці «спостерігаються певні теоретико-методологічні зрушення», що створює необхідні умови для діалогу на засадах плюралізму та відкритості [4].

Аналіз законодавчих актів України та різноманітних адміністративно-політичних документів, які містять формулювання питань національної безпеки, виявляє їх неузгодженість як між собою, так і системі чинних нормативно-правових актів у сфері забезпечення національної безпеки. Така розбіжність у формулюванні змісту безпеки та його неадекватне відображення у відповідних документах ускладнює реалізацію Концепції національної безпеки в конкретно визначені терміни. З огляду на це деякі вчені запропонували власну методологію формалізації ідеологічних, концептуальних і доктринальних підходів до визначення змісту національної безпеки. Його суть полягає в поєднанні трьох складових безпеки: «національні цінності – національні інтереси – національні цілі» в єдину функціональну систему.

Організаційний механізм державного управління у сфері національної безпеки відзначається такою специфікою:

- 1) реалізується за допомогою загальнообов'язкових норм права, які приймаються органами державної влади;
- 2) передбачає застосування методів примусу, заохочення тощо;
- 3) має межі впливу на об'єкт державного управління;
- 4) передбачає проведення консультацій з громадськістю з метою долучення її представників до процесів формування державної політики в означеній сфері тощо.

Аналіз змістовного боку функціонування цього механізму вимагає визначення категорій щодо ефективності його дії. З огляду на це можна виділити такі ключові елементи організаційного механізму державного управління у сфері забезпечення національної безпеки:

- 1) мету й цілі державного управління;
- 2) його суб'єкти і методи, а також принципи та пріоритети державного управління;
- 3) його суб'єктно-об'єктні й суб'єктно-суб'єктні відносини;
- 5) організаційні процедури щодо формування та реалізації державного управління у цій сфері тощо [5].

Ці елементи організаційного механізму державного управління у сфері забезпечення державної безпеки визначені в Законі України «Про державну безпеку України» [1]. Власне кажучи, висвітлено основні теми такого менеджменту та основні напрями діяльності в цій сфері. Слід зазначити, що, згідно з останніми законодавчими новаціями, окремим напрямком такої діяльності є демократичний громадянський контроль. Водночас конструктивні елементи цих засобів контролю, які є засобом комплексного впливу (гарантії) національної безпеки, на законодавчому рівні недостатньо визначені.

Таким чином, загалом організаційне забезпечення державного управління у сфері національної безпеки України передбачає соціальну значущість, гласність, ефективність методів і засобів реалізації забезпечення безпеки особи, суспільства і держави із забезпеченням векторності та законності. Цю діяльність можна розглядати, з одного боку, як специфічний стан суспільних відносин, а з іншого – як комплекс спеціальних заходів, спрямованих на їх реалізацію. Останній включає функції державних і недержавних органів, покликаних спеціальними методами і засобами захищати життєво важливі інтереси людини, суспільства і нації.

Серед усіх функцій, перелічених у численних органах різних державних органів, формується пакет функцій, що відповідає існуючим вимогам щодо забезпечення національної безпеки.

Висновки. Насамкінець можна додати, що представлений спектр науково-теоретичних розробок і практичних рекомендацій свідчить про його статус і політичну актуальність. У зв'язку з цим модернізація зовнішньої політики та дипломатичної служби України спрямована на зміцнення позицій України в міжнародному середовищі та забезпечення розвитку системи

колективної безпеки в рамках євроатлантичної спільноти, тобто Європейського Союзу та НАТО.

Зовнішньополітична стратегія України, що відповідає національним інтересам, має бути одним із ключових елементів формування адекватної системи національної безпеки і оборони та повноцінного громадянського суспільства, здатного забезпечити її якість. Гібридна війна на території України, типове вираження російської стратегії вирішення військово-військових проблем у міждержавних відносинах, потребує докорінного перегляду теоретичних засад національної та міжнародної безпеки та функціонально-організаційних підходів до вирішення сучасних проблем безпеки. Тому одним із пріоритетів державного управління є комплексна реалізація Стратегії національної безпеки України в умовах зростання асиметричних загроз та тригерів конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018р. «Про національну безпеку України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки і оборони України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. *Урядовий кур'єр*. 2015. 29 травня.
3. Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії : навч. посібник. В. В. Середя, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, М. П. Гурковський. Львів, 2015. 496 с.
4. Домбровська С. М. Механізми забезпечення інформаційної безпеки як складової державної безпеки України. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 1. С. 203–207.
5. Яцино О. В. Організаційний механізм державного управління у сфері національної безпеки. *Публічне урядування*. 2023. № 1 (34). С. 92–99.
6. Щипанський П. В., Саганюк Ф. В., Мудрак Ю. М. Оборонний менеджмент: підходи до управління процесами оборонного планування. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень*. 2021. № 1 (71). С. 52–58.
7. Semenets-Orlova, I. A. (2018). Tendencies in reforming the educational system of modern Ukraine: national and regional aspects. *Public management*, (2). P. 191–200.

Lashuk O. S., Lilikovych P. V. Organizational mechanism of state administration in the sphere of ensuring national security

The article analyzes the functional characteristics and components of national security as an element of social and national development. The content of the concept of "national security" is defined through the prism of modern concepts and challenges regarding global threats. The analysis of scientific studies on national security issues shows that the main part of them is dedicated to the formation of the national security model in the context of democratic transition and globalization processes. The main goal of protection (the security component) is defined as a triad consisting of the human-society-state components.

The purpose of the article is to study the problematic aspects of the implementation of the organizational mechanism of state management in the field of national security.

The article determines that the current stage of formation and implementation of the National Security Strategy of Ukraine is connected with the need to protect national interests in the face of new threats to state sovereignty and territorial integrity. In this context, the "National Security Strategy of Ukraine" (2015) and the Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" (2018) are of great importance as long-term planning documents. They are defined to determine the main principles and current threats to national security, goals and mechanisms for the protection of Ukraine's national interests. The program content of this document is the basis for planning and implementation of state policy in the field of national security and defense of Ukraine.

The article determined that the main task of the state policy of Ukraine is the further strengthening of national security as a key component of social development. It is emphasized that the modernization of Ukraine's foreign policy and diplomatic work is designed to strengthen Ukraine's position in the international environment and ensure the development of the collective security system within the framework of the Euro-Atlantic community, the European Union and NATO. It was noted that the foreign policy strategy of Ukraine, which corresponds to national interests, should be one of the dominant factors in the formation of a full-fledged civil society capable of creating an adequate system of national security and defense and ensuring its quality.

Key words: security, national security, government mechanism, organizational mechanism, strategy, state policy, foreign policy, full-scale invasion.